

Genocidal practices of the Russian occupiers during Russia's full-scale war against Ukraine in the evaluations of international institutions and organizations

Vasyl I. Ilnytskyi

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Doctor in History, Professor (Ukraine)

email: vilnickiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/H-4431-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Abstract.

The purpose of the research is to analyze the evaluations conducted by international organizations and institutions regarding the genocidal nature of the actions of Russian occupation forces in Ukraine during the full-scale war (2022–2026). **The methodology of the research** is based on the principles of historicism, scientific objectivity, and systematicity, as well as general scientific methods (analysis, synthesis, generalization) and specialized historical methods (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, source criticism, and problem-chronological analysis). **The scientific novelty** consists in the fact that the positions of the UN, European institutions, research, and human rights organizations have been covered comprehensively for the first time. **Conclusions.** The analysis of expert opinions from international organizations and research centers demonstrates the formation of a broad international discourse on the genocidal nature of Russian aggression against Ukraine. A significant number of expert institutions, including the New Lines Institute, the Raoul Wallenberg Centre, the Lemkin Institute for Genocide Prevention, and the Humanitarian Research Lab at the Yale School of Public Health, directly point to the presence of signs of genocide or genocidal intent. At the same time, international investigative mechanisms, such as the UN Commission, take a more cautious position, recognizing large-scale war crimes and crimes against humanity, but emphasizing the need for further collection of evidence for the definitive legal qualification of genocide. Thus, the international expert discourse demonstrates a gradual evolution from stating massive violations of international humanitarian law to a deeper analysis of Russia's genocidal practices in Ukraine. Although future legal assessments of these crimes will largely depend on the outcomes of international investigations and judicial processes, a substantial number of scholars and institutions already acknowledge compelling grounds to consider the actions of the Russian Federation in Ukraine as having a genocidal nature.

Keywords: crimes against humanity, genocide, international humanitarian law, Russo-Ukrainian War, war crimes.

Геноцидні практики російських окупантів під час повномасштабної війни Росії проти України в оцінках міжнародних інституцій та організацій

Василь Ільницький

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

доктор історичних наук, професор (Україна)

email: vilnickiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/H-4431-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Анотація.

Мета статті – проаналізувати оцінки міжнародних організацій та інституцій щодо геноцидного характеру дій російських окупаційних військ в Україні під час повномасштабної війни (2022–2026). **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості, авторської об'єктивності, системності, а також загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, критики джерел, проблемно-хронологічний) методах. **Наукова новизна:** уперше комплексно розкрито позиції ООН, європейських інституцій, дослідницьких та правозахисних організацій. **Висновки.** З'ясовано, аналіз експертиз міжнародних організацій і дослідницьких центрів свідчить про формування широкого міжнародного дискурсу щодо геноцидного характеру російської агресії проти України. Значна частина експертних інституцій, зокрема Інститут Нових Ліній, Центр Рауля Валленберга, Інститут Лемкіна, Лабораторія гуманітарних досліджень при Єльській школі громадського здоров'я, прямо вказують на наявність ознак геноциду або геноцидного наміру. Водночас міжнародні слідчі механізми, такі як комісія ООН, займають більш обережну позицію, визнаючи масштабні воєнні злочини та злочини проти людяності, але наголошуючи на необхідності подальшого збирання доказів для остаточної кваліфікації геноциду. Таким чином, міжнародний експертний дискурс демонструє поступову еволюцію від констатації масових порушень міжнародного гуманітарного права до глибшого аналізу геноцидних практик Росії в Україні. Подальші юридичні оцінки цих злочинів значною мірою залежатимуть від результатів міжнародних розслідувань і судових процесів, однак уже сьогодні значна частина дослідників та інституцій визнає існування серйозних підстав для розгляду дій Російської Федерації в Україні як таких, що мають геноцидний характер.

Ключові слова: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., спричинила масові порушення норм міжнародного гуманітарного права і прав людини. Масові вбивства цивільного населення, тортури, сексуальне насильство, руйнування цивільної інфраструктури, депортації населення та примусове переміщення дітей стали предметом дослідження міжнародних правозахисних організацій, міждержавних інституцій та академічних центрів. Одним із ключових питань, яке активно обговорюється у міжнародному правничому та науковому середовищі, є можливість кваліфікації дій Росії як геноциду українського народу. Термін «геноцид» має чітке юридичне визначення у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948). Відповідно до статті II цього документа, геноцидом є будь-яка з дій, здійснених з наміром знищити повністю або частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу, зокрема: вбивство членів групи, заподіяння серйозної шкоди, створення умов життя, спрямованих на фізичне знищення, заходи щодо запобігання народженню в групі, а також насильницька передача дітей іншій групі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Геноцидний характер повномасштабної війни Росії проти України підкреслювали у своїх працях українські та іноземні науковці. Відзначимо напрацювання Ю. Іоффе (Ioffe, 2022; Ioffe, 2023), В. Буфаччі (Bufacchi, 2023), П. Ференкопа, У. Полтавець, К. Ховарт, Н. Раймонда, Д. Пул (Farrenkopf, Poltavets, Howarth, Raymond, Poole, 2025), О. Лисенка (Лисенко, 2022), В. Грицюка (Грицюк, 2023), Л. Якубової (Якубової, 2023), В. Ільницького, М. Галіва, О. Карпенко, В. Тельвака (Галів, Ільницький, 2023; Галів, Ільницький, Карпенко, 2024; Галів, Карпенко, 2024; Ільницький, 2025; Ilnytskyi, Telvak, 2024; Telvak, Ilnytskyi, 2023), авторів колективної монографії «The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects» (The Russian-Ukrainian war, 2022), тощо. Відзначимо публікації правників (Азаров, Коваль, Нуріджанян, &

Венгер, 2023; Makarenkov, 2023, Garsymiv, Marko, & Ryashko, 2024), які вказували на можливості і труднощі доведення геноциду російських окупантів щодо українців під час повномасштабної війни. Частково означену проблему у своїх працях висвітлювали В. Беспека (Беспека, 2026), О. Лисенко, Л. Хойнацька (Лисенко, Хойнацька, 2026), В. Масненко В. Тельвак (Masnenko, & Telvak, 2025).

Мета статті – проаналізувати оцінки міжнародних організацій та інституцій щодо геноцидного характеру дій російських окупаційних військ в Україні під час повномасштабної війни (2022–2026).

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи дослідження, висновки і оцінки міжнародних організацій та інституцій щодо злочинного характеру дій російських окупаційних військ в Україні під час повномасштабної війни, розкриємо позиції ООН, європейських інституцій, дослідницьких та правозахисних організацій.

Позиція ООН щодо злочинів російських окупантів в Україні

4 березня 2022 р. ООН створила Незалежну міжнародну комісію з розслідування порушень в Україні (Independent International Commission of Inquiry on Ukraine), яка отримала мандат на розслідувати порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права під час російської агресії проти України. Комісія складається з трьох осіб: Ерік Мьосе (Норвегія) – голова, Ясмінка Джумхур (Боснія та Герцеговина) і Пабло де Грейфа (Колумбія). Зазначений орган (далі – Незалежна комісія ООН) працює як незалежний слідчий механізм, матеріали якого можуть використовуватися для забезпечення міжнародної відповідальності.

У жовтні 2022 р. Незалежна комісія ООН підготувала перший звіт (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (A/77/533)), в якому зафіксувала масові порушення прав людини російськими окупантами, зокрема в Київській, Харківській, Чернігівській областях. Приблизно сотню отриманих фактів після опитування свідків автори звіту об'єднали в декілька типологічних груп: вплив вибухової зброї на райони цивільної інфраструктури; створення загрози для цивільного населення; напади на цивільне населення; порушення проти особистої недоторканності (позасудові страти; незаконне позбавлення волі; нелюдське поводження та примусове переміщення; катування, жорстке поводження та поранення осіб під особливим захистом; сексуальне та ґендерно зумовлене насильство), вплив на дітей. У висновках констатовано, що саме збройні сили Росії несуть відповідальність за переважну більшість порушень, виявлених Незалежною комісією ООН (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2022).

У березні 2023 р. Незалежна комісія ООН сформувала другий великий звіт, який представила Раді ООН з прав людини. У ньому наведено численні воєнні злочини (вбивства, тортури, депортації дітей), висловлено думку про можливі злочини проти людяності. Важливо, що члени комісії виступили за розширення повноважень Міжнародного кримінального суду, який розслідує ймовірні воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, але не має юрисдикції щодо злочину агресії в Україні (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023a). У жовтні 2023 р. відбулася доповідь голови комісії на Генеральній Асамблеї ООН, в якій він вів мову про систематичні російські атаки на цивільних, тортури, невідповідні вбивства, сексуальне насильство, депортації українських дітей, але жодного разу не вжив слово “геноцид” (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023b). У прес-рілізі щодо свого звіту Незалежна комісія ООН, зауважила, що стурбована звинуваченнями у геноциді в Україні. Наприклад, деяка риторика, що транслюється в російських державних та інших ЗМІ, може являти собою підбурювання до геноциду (UN Commission, 2023).

Отримавши третій мандат, Незалежна комісія ООН у жовтні 2024 р. представила наступний звіт, в якому вже вилая мову про широкомасштабне та систематичне застосування тортур російською владою проти цивільного населення та військовополонених. Вона встановила, що тортури скоєно в усіх областях України, де російська влада взяла під контроль певні райони та в місцях тримання під вартою в Російській Федерації. Члени комісії, дійшли висновку, що “російська влада діяла відповідно до політики заохочення катувань щодо цивільного населення та військовополонених, і таким чином вчинила катування як злочин проти людяності” (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2024). При цьому, Незалежна комісія ООН наївно вимагала від російської влади притягнути до відповідальності, відповідно до міжнародного права, усіх винних, зокрема командирів та інших начальників, а також тих, хто наказував, підбурював або спонукав до вчинення міжнародних злочинів. Нарешті у звіті 28 жовтня 2025 р. Незалежна комісія ООН дійшла висновку, що російська влада вчинила злочини проти людяності у вигляді насильницьких зникнень і катувань. Ці злочини були скоєні в межах широкомасштабного та систематичного нападу на цивільне населення, що здійснювався відповідно до узгодженої державної політики (Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2025).

Тож загалом Незалежна комісія ООН визнає воєнні злочини, злочини проти людяності, але не робить остаточного висновку про геноцид, пояснює це необхідністю довести “спеціальний намір”. З іншого боку, вона все ж досліджує ознаки геноцидного наміру, зокрема, геноцидну риторичку російських властей, факти депортації українських дітей.

Оцінки інституцій Європейського Союзу та Ради Європи

Питання відповідальності Російської Федерації за масові злочини в Україні стало предметом системного аналізу в документах Ради Європи та її парламентського органу – Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). У низці резолюцій та аналітичних доповідей ПАРЄ наголошувалося, що російська агресія супроводжується масштабними порушеннями міжнародного гуманітарного права, які мають системний характер і спрямовані проти цивільного населення України. Зокрема, у робочих документах ПАРЄ зазначалося, що дослідження New Lines Institute та Raoul Wallenberg Centre виявило підстави вважати Росію відповідальною за пряме і публічне підбурювання до геноциду, а також за модель жорстокостей, яка дозволяє зробити висновок про намір часткового знищення української національної групи (Deportations, 2023).

У доповіді ПАРЄ “Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України” (Legal and human rights aspects of the Russian Federation’s aggression against Ukraine, 2024) підкреслювалося, що дії російських військ супроводжуються широкомасштабними злочинами, включаючи умисні вбивства цивільних осіб, тортури, сексуальне насильство, насильницькі депортації та руйнування цивільної інфраструктури. У документі зазначалося, що ці злочини становлять серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та можуть кваліфікуватися як воєнні злочини і злочини проти людяності (Legal and human rights, 2024).

Окрему увагу у документах Ради Європи приділено системному характеру насильства проти цивільного населення на окупованих територіях України. Зокрема, у матеріалах ПАРЄ наголошується, що російська влада застосовує репресивну політику, спрямовану на придушення української національної ідентичності. Серед таких практик називаються переслідування громадян, які зберігають українську культурну та політичну ідентичність, примусова паспортизація населення, а також нав’язування російських освітніх і культурних стандартів на окупованих територіях. Підкреслювалося, що російська окупаційна політика супроводжується також цілеспрямованим руйнуванням культурної спадщини України. Йдеться про знищення історичних пам’яток, музеїв, церков, архівів і бібліотек. Подібні дії, на думку експертів, мають не лише військовий, а й символічний характер, оскільки спрямовані на підірив історичної пам’яті та культурної самобутності українського народу.

Важливим аспектом аналізу Ради Європи є також проблема насильницьких депортацій населення, зокрема переміщення українських громадян до Російської Федерації та на тимчасово окуповані території. У документах ПАРЄ наголошується, що депортації відбуваються без добровільної згоди громадян і супроводжуються обмеженням свободи пересування та примусовим наданням російського громадянства. У доповіді ПАРЄ наголошується, що російська агресія супроводжується не лише військовими злочинами, а й системною пропагандистською кампанією, яка заперечує існування української нації та виправдовує насильство проти українців. Така риторика, на думку експертів, може розглядатися як елемент геноцидного наміру, оскільки створює ідеологічне підґрунтя для насильницьких дій.

Подібні висновки містяться і в дослідженні Європейського парламенту, присвяченому депортації українських дітей. Проблема примусового переміщення українських дітей до Російської Федерації стала предметом спеціального дослідження, підготовленого для Європейського парламенту його аналітичним підрозділом Департаментом політики зовнішніх зв’язків (Policy Department for External Relations). У звіті “Примусове переміщення та депортація українських дітей: заходи реагування та притягнення до відповідальності” (Forcible Transfer and Deportation of Ukrainian Children: Responses and Accountability Measures), сформованому у січні 2024 р., наголошувалося, що після початку повномасштабної війни Росія здійснює системну політику переміщення дітей з окупованих територій України на територію Російської Федерації та підконтрольних їй регіонів. Відзначимо, що ключову роль щодо у формулюванні змістових та висновкових компонентів зазначеного аналітичного документу відіграли Андреас Умланд (Шведський інститут міжнародних справ) та Юлія Іоффе (Університетський коледж Лондона) (Forcible Transfer, 2024, pp. 10–13).

У звіті зазначається, що російська влада застосовує різні механізми для вивезення дітей, зокрема організацію так званих «евакуацій», переміщення дітей із дитячих будинків і соціальних установ, а також вивезення дітей, які були розлучені з батьками під час бойових дій. Частина дітей потрапляє до спеціальних таборів або реабілітаційних центрів, де вони перебувають тривалий час без можливості повернення на територію України. Інших дітей передають у російські прийомні сім’ї або усиновлюють громадяни Росії. Автори дослідження (А. Умланд та Ю.

Юффе) наголошують, що така практика може мати серйозні правові наслідки з точки зору міжнародного кримінального права. У документі підкреслювалася можливість України розширити свої аргументи в суді проти агресора, додавши твердження про те, що Росія порушила статтю II(е) Конвенції про геноцид. Це положення Конвенції визначає насильницьку передачу дітей однієї національної групи до іншої як одну з форм геноциду. Водночас висловлювалося застереження: висунення твердження про те, що Росія вчинила геноцид в Україні, вимагатиме значних зусиль для збору, вивчення та представлення значної кількості доказів для встановлення фактичних обставин насильницького переміщення українських дітей та існування спеціального наміру з боку окремих злочинців (Forcible Transfer, 2024, р. 60). Як бачимо, у сформованому Департаментом політики зовнішніх зв'язків звіті прямо не вказувалося на здійснення Росією геноциду українців, проте визнавалася юридична можливість застосувати одну зі статей Конвенції про геноцид щодо депортації українських дітей.

Дослідження і висновки міжнародних експертних і правозахисних організацій

Одним із перших комплексних юридичних досліджень стала доповідь “Незалежний правовий аналіз порушень Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігати” (An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent), підготовлена групою міжнародних правників Інституту стратегії та політики “New Lines Institute” (США) та Центру Рауля Валленберга (Raoul Wallenberg Centre for Human Rights) (Канада). У цьому дослідженні експерти дійшли висновку про наявність «розумних підстав вважати», що Російська Федерація порушила положення Конвенції про геноцид, зокрема щодо прямого і публічного підбурювання до геноциду (An Independent Legal Analysis, 2022). У доповіді зазначалося, що риторика російських державних діячів, пропагандистів і медіа систематично заперечує існування української нації та закликає до її «де-українізації». Така риторика, на думку експертів, створює підґрунтя для насильства і є важливим індикатором геноцидного наміру. Автори доповіді підкреслили, що існує серйозний ризик геноциду, який активує міжнародно-правовий обов'язок держав запобігати цьому злочину (An Independent Legal Analysis, 2022, р. 39).

У липні 2023 р. ті самі організації оприлюднили нову доповідь «The Russian Federation's Escalating Commission of Genocide in Ukraine: A Legal Analysis», яка містила оновлений аналіз доказів. У документі зазначалося, що дії Росії вже виходять за межі підбурювання і можуть розглядатися як ескалація здійснення геноциду. Автори систематизували факти відповідно до пунктів статті II Конвенції про геноцид і дійшли висновку, що російські дії відповідають кільком із них: вбивство членів групи; заподіяння тяжких фізичних і психічних ушкоджень; створення умов життя, спрямованих на фізичне знищення; насильницьке переміщення дітей (The Russian Federation's Escalating Commission, 2023).

На початку повномасштабної війни, 20 березня 2022 р., Інститут Лемкіна із запобігання геноциду (Lemkin Institute for Genocide Prevention) заявив, що поведінка Росії в Україні демонструє ознаки геноцидного наміру (Statement on Genocide in Ukraine, 2022). Відзначимо, що Інститут Лемкіна – це міжнародна правозахисна та дослідницька організація, що займається моніторингом ризиків геноциду та розробкою механізмів його запобігання. У березневій заяві Інституту Лемкіна зазначалося, що поєднання масових вбивств, депортацій та знищення української культури свідчить про прагнення зруйнувати українську національну групу як таку (Statement on Genocide in Ukraine, 2022). Цілком слушно автори заяви вказали на те, що використання режимом В. Путіна геноциду та геноцидного насильства проти цивільного населення сягає часів Другої чеченської війни (1999–2000). В. Путін також використовував подібну тактику в Сирії, де російські бомбардувальники навмисно атакували лікарні. З огляду на це, є підстави побоюватися, що російський диктатор не зупиниться на знищенні України без значного опору. З огляду на можливий геноцид та явні воєнні злочини, а також злочини проти людяності, Інститут Лемкіна закликав міжнародну спільноту усвідомити серйозність злочинів, що чиняться Росією, та чітко дати Росії зрозуміти, що будь-яке подальше знищення українського життя може вимагати ще більш потужної та скоординованої міжнародної відповіді, яка може включати військове втручання (Statement on Genocide in Ukraine, 2022).

Після оприлюднення російських злочинів у Бучі, Інститут Лемкіна 9 квітня 2022 р. виступив із оновленою заявою. У ній відзначалося, що заяви Путіна, які заперечували існування та легітимність української нації та держави, а отже, і національну ідентичність її мешканців, схоже, впливають на поведінку російських військових та російських військ в Україні та розкривають можливе існування державного плану чи політики, спрямованої на повне або часткове знищення української національної ідентичності. Окрім невибіркового бомбардування та обстрілів українських міст і селищ і блокади Маріуполя, що призвело до великої кількості жертв серед цивільного населення та гуманітарної катастрофи, російські війська вчиняли відверті

злочини проти цивільного населення України та проводили політику, яка прямо суперечить Конвенції про геноцид (Updated Statement on Genocide in Ukraine, 2022).

Важливу роль у документуванні геноцидних практик відіграють дослідницькі центри. Зокрема, Лабораторія гуманітарних досліджень при Єльській школі громадського здоров'я (Humanitarian Research Lab, Yale School of Public Health) опублікувала низку досліджень про системну програму примусового переміщення та перевиховання українських дітей. Як відомо, Лабораторія гуманітарних досліджень спеціалізується на документуванні гуманітарних злочинів та воєнних порушень із використанням відкритих джерел, супутникових знімків і цифрової криміналістики. Її дослідження мають на меті створення доказової бази для міжнародних механізмів відповідальності (Humanitarian Research Lab. (n.d.)). Починаючи з 2022 р., HRL опублікувала серію аналітичних звітів, присвячених системній програмі переміщення, перевиховання та інтеграції українських дітей у російський соціально-політичний простір.

Одним із перших масштабних досліджень Лабораторії гуманітарних досліджень став звіт "Російська систематична програма перевиховання та усиновлення дітей України" (Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children, 2023). У ньому дослідники Кавех Хошнуд, Натаніель Реймонд та Кейтлін Говарт розкрили мережу установ, куди переміщували дітей з окупованих територій України. Згідно зі звітом, у Росії та на окупованих територіях на той час діяла мережа щонайменше 43 установ, де українські діти віком від 4 місяців до 17 років проходили ідеологічну обробку – програми політичного та культурного перевиховання (Russia's systematic program, 2023, pp. 4–5). Мережа дитячих закладів простягається від одного кінця Росії до іншого: найдавший табір, виявлений цим розслідуванням, знаходиться в Магаданській області на Далекому Сході поблизу Тихого океану, приблизно за 3900 миль від кордону України з Російською Федерацією. Табір в Магадані розташований приблизно втричі ближче до США, ніж до кордону України. Основною метою таборів є політичне перевиховання: принаймні 32 (78%) з таборів, виявлених Лабораторією гуманітарних досліджень, займалися систематичними перевиховальними заходами, які знайомили дітей з України з російсько-орієнтованою академічною, культурною, патріотичною та/або військовою освітою. Декілька таборів рекламували «інтеграційні програми», з очевидною метою інтеграції українських дітей в російське суспільство (Russia's systematic program, 2023, pp. 5, 14). У матеріалах лабораторії наголошувалося, що кампанія переміщення дітей супроводжувалася їхнім «re-education», тобто «перевихованням», спрямованим на відмову від української ідентичності.

Проведені дослідниками Лабораторії гуманітарних досліджень подальші розслідування значно розширили масштаби зафіксованої системи. У листопаді 2023 р. у наступному звіті ці ж дослідники з'ясували: щонайменше 2442 дитини з України віком від шести до 17 років було перевезено до 13 установ у Білорусі після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Дітей хвилями перевозили щонайменше з 17 українських міст. Переміщення дітей з України до Білорусі, а також їхнє перевиховання та військова підготовка спільно керувалися та фінансувалися авторитарним лідером Білорусі Олександром Лукашенком у прямій координації з президентом Росії Володимиром Путіним (Belarus' collaboration with Russia, pp. 2, 5, 8). Щодо ролі російського режиму у цьому процесі автори звіту зазначили: "Вивезення дітей з України до Білорусі було організовано на найвищому рівні федерального уряду Росії та білоруського режиму за наказом Лукашенка та Путіна. Переміщення дітей з України через Росію до Білорусі здійснювалося за активної оперативної участі Росії в цих перевезеннях майже на кожному етапі. Федеральний уряд Росії відіграв важливу роль у вивезенні дітей з України; визначенні дітей в Україні для депортації до Білорусі; підписанні юридичних документів, що надають дозвіл на перевезення дітей, яких нібито вважають сиротами, до Білорусі; та прийнятті указів, що скасовують вимоги до документів для перевезення дітей через Ростов-на-Дону, критично важливий залізничний вузол у Росії, що межує з окупованими Росією регіонами на сході України" (Belarus' collaboration with Russia, 2023).

У грудні 2024 р. група експертів єльської Лабораторії гуманітарних досліджень (Натаніель Реймонд, Уна Гетевей, Кейтлін Говарт, Кавех Хошнуд) сформували звіт "Навмисне, систематичне та широко поширене: російська програма примусового усиновлення та опіки над українськими дітьми" (Intentional, systematic, & widespread: Russia's program of coerced adoption and fostering of Ukraine's children). У цьому дослідженні автори детально висвітлили анатомію урядових та неурядових організацій, правових маневрів, процедур та систем, що використовувалися режимом В. Путіна для сприяння усиновленню та перевихованню українських дітей. У ньому детально описано процес, за допомогою якого діти з України потрапляли під опіку Росії, логістичні мережі та транспортні маршрути, що використовувалися для їх переміщення з України до Росії та всередині неї, а також процеси, за допомогою яких конкретні діти були натуралізовані як громадяни Росії та розміщені у громадян Росії або внесені до російських баз даних про розміщення дітей (Intentional, 2024).

Звіт вражає деталізацією, фіксацією та опрацюванням великої кількості фактів. Автори обережно вказали на можливість обвинувачення в геноциді, оскільки примусова депортація, перевиховання та усиновлення і виховання дітей з України, задокументовані у цьому звіті, можуть становити воєнні злочини та злочини проти людяності згідно зі звичаєвим міжнародним правом та як це кодифіковано Римським статутом Міжнародного кримінального суду (Римський статут). “Хоча ці дії, окремо, ймовірно, не стануть єдиною підставою для кримінальних звинувачень у геноциді, разом з іншими доказами, висновки цього звіту можуть підтвердити ширшу справу”, – резюмували американські дослідники (Intentional, 2024, p. 5). Водночас у звіті зазначалося, що Росія не є учасницею Римського статуту, проте громадяни Росії несуть відповідальність за злочини, скоєні на території України під територіальною юрисдикцією Міжнародного кримінального суду (МКС). Росія явно застосовувала фізичну силу та примус для перевезення дітей з України до Росії, розміщення їх в таборах та прийомних сім'ях, а також для сприяння примусовій натуралізації та усиновленню дітей з України громадянами Росії. Однак складно довести конкретний намір щодо знищення. Було порушено мало справ про геноцид, ще менше вироків за геноцид витримали апеляцію. Більш того, ніхто ніколи не був засуджений за геноцид через насильницьке перевезення дітей. Тому, на думку авторів звіту, через брак прецедентів залишається незрозумілим, які докази будуть достатніми для обвинувального вироку (Intentional, 2024, p. 41–42).

У найновішому звіті Лабораторії гуманітарних досліджень “Викрадені в Україні діти: всередині російської мережі перевиховання та мілітаризації” (Ukraine's Stolen Children: Inside Russia's Network of Re-education and Militarization), оприлюдненому у вересні 2025 р., встановила, що українських дітей переміщували до принаймні 210 установ у Росії та на окупованих територіях України від лютого 2022 р. Ці об'єкти включали літні табори, санаторії, військові кадетські школи, освітні та релігійні установи, медичні центри, військові бази (Ukraine's Stolen Children, 2025, p. 4). Дітей з України перевиховували у більш ніж половині (61,9%) закладів, а мілітаризацію вони пройшли у щонайменше 18% закладів, виявлених Лабораторією гуманітарних досліджень (Ukraine's Stolen Children, 2025, p. 6). Для прикладу, дітей з Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим було доставлено щонайменше до трьох таборів «Воїн» у Росії, де вони проходили військову підготовку. У липні 2025 р. група дітей із Криму була доставлена до центру «Воїн» у Приморському краї, де пройшла інженерну підготовку, вогневу та тактичну підготовку, першу медичну допомогу та тактичну медицину (Ukraine's Stolen Children, 2025, p. 7). Більшою половиною закладів, куди було забрано дітей з України, управляє російський уряд. Фахівці Лабораторії гуманітарних досліджень зробили висновок, що “...Росія використовує потенційно безпрецедентну систему масштабних установ перевиховання, військової підготовки та гуртожитків, здатних утримувати десятки тисяч дітей з України протягом тривалого часу” (Ukraine's Stolen Children, 2025, p. 1). Цього разу у автори звіту утрималися від визначення дій російської влади як геноцид.

Деяку увагу до питань геноцидних практик Росії в Україні приділив Аналітичний центр iSANS (International Strategic Action Network for Security), який займається питаннями безпеки, прав людини, протидії дезінформації та авторитарним режимам у Східній Європі. У 2023 р. опублікував дослідження, присвячене підбурюванню до геноциду в російській та білоруській пропаганді. У ньому зафіксовано численні приклади публічних заяв, які дегуманізують українців і закликають до їхнього знищення. Дослідники дійшли висновку, що така риторика відповідає категорії *direct and public incitement to genocide* відповідно до статті III Конвенції про геноцид (*Incitement to genocide*, 2023, p. 1).

Автори звіту (Андрій Каліх, Вікторія Сахарова, Гліб Богуш, Юрій Джибладзе), навели численні приклади того, як російська та білоруська пропаганда, напередодні повномасштабного вторгнення, постійно стверджували, що України немає, що вона штучно виникла лише завдяки помилці радянської влади, і що «українці – це росіяни, яких переконали, що вони особливі росіяни». Пропаганда принижувала, висміювала та демонізувала українців, називаючи Україну «антиросійською». Це створювало виправдання для вторгнення, легітимізуючи майбутні звірства та злочини (*Incitement to genocide*, 2023, p. 20). У рамках цих імперських ідей заперечувалася свобода українців та самостійність їхніх дій, як і сама національна ідентичність українців та їхнє право на самовизначення й державність. Суть цієї парадигми полягала в тому, що в усьому винен русофобський Захід, українці є частиною єдиного російського народу, незалежної України немає, і ця територія може бути лише під контролем Росії, а якщо вона «контролюється» Заходом, то несе екзистенційну загрозу для Росії, Білорусі та їхньої «союзної держави». Ці конспірологічні концепції стали ідеологічним виправданням повномасштабної злочинної агресії Росії проти України в лютому 2022 року за співучасті режиму Лукашенка (*Incitement to genocide*, 2023, p. 47).

Згідно зі звітом аналітичного центру iSANS, антиукраїнська державна політика, сформульована на найвищому рівні, та систематичні заяви державних лідерів створили

сприятливий ґрунт для появи більш радикальних та агресивних заяв у Росії та Білорусі. До вторгнення та під час агресії потужна пропагандистська машина розпалювала ворожість до українців серед мільйонів росіян, білорусів та іншої мільйонної аудиторії, щодня транслюючи мову ворожнечі по телебаченню та в інтернеті. З початком війни пропаганда швидко перейшла до жорсткішої риторики. Якщо на початку агресії російські та білоруські пропагандисти ще повторювали мантру про «братній народ» та «звільнення від фашизму», то після повідомлень про масові вбивства в Бучі, Ірпіні, Ізюмі та інших містах маски «визволителів» нарешті були зняті, а пропагандистські ЗМІ почали відкрито закликати до жертв серед мирного населення та вбивств тих, хто чинить опір і не визнає себе частиною «руського мира» (Incitement to genocide, 2023, p. 33).

Тож аналітики і дослідники iSANS констатували, що підбурювання до знищення всіх або частини українців містять очевидні ознаки порушення Конвенції про геноцид. Серед усього масиву антиукраїнських пропагандистських заяв, які скрупульозно зібрали автори звіту, досить помітно виділяються випадки підбурювання до знищення українців або їх частини, яких називають «невиправними» – тих, хто, на думку російської та білоруської пропаганди, не хоче відмовлятися від своєї української ідентичності та не «вилікувався від хвороби нацизму». Частка «невиправних» від усього населення України, яких потрібно буде викоринити, різниться за словами пропагандистів, але в будь-якому разі йдеться про мільйони людей (Incitement to genocide, 2023, p. 33). Важливо, що у звіті описано основні типи заяв – не лише заперечення існування держави Україна та українців як окремої національної групи, – але й заяви, що культивують ненависть до українців і прославляють терор проти них, а також заяви, що являють собою пряме та публічне підбурювання до знищення українців, що підпадає під визначення злочинних діянь, заборонених Конвенцією, а саме підбурювання до геноциду у формі повного або часткового знищення української національної групи. В окремому розділі звіту описано заклики до примусової депортації українських дітей до Росії та їх незаконного усиновлення, «перевиховання» та асиміляції. Згідно з Конвенцією про геноцид, «насильницьке переміщення дітей з однієї людської групи до іншої» є геноцидом, а пряме підбурювання до таких дій саме по собі є злочином (Incitement to genocide, 2023, p. 41–45). Аналітики iSANS висловили сподівання, що зібрані ними докази, будуть представлені як доказовий матеріал у міжнародних судах та допоможуть притягнути до відповідальності діячів російської та білоруської пропаганди за їхні злочини «підбурювання до геноциду» в рамках ширшого процесу розслідування можливих міжнародних злочинів, скоєних режимом Путіна під час його агресії проти України за співучасті режиму Лукашенка (Incitement to genocide, 2023, p. 51).

Висновки. Отже, аналіз експертиз міжнародних організацій і дослідницьких центрів свідчить про формування широкого міжнародного дискурсу щодо геноцидного характеру російської агресії проти України. Значна частина експертних інституцій, зокрема Інститут Нових Ліній, Центр Рауля Валленберга, Інститут Лемкіна, Лабораторія гуманітарних досліджень при Єльській школі громадського здоров'я, прямо вказують на наявність ознак геноциду або геноцидного наміру. Водночас міжнародні слідчі механізми, такі як комісія ООН, займають більш обережну позицію, визнаючи масштабні воєнні злочини та злочини проти людяності, але наголошуючи на необхідності подальшого збирання доказів для остаточної кваліфікації геноциду. Таким чином, міжнародний експертний дискурс демонструє поступову еволюцію від констатації масових порушень міжнародного гуманітарного права до глибокого аналізу геноцидних практик Росії в Україні. Подальші юридичні оцінки цих злочинів значною мірою залежатимуть від результатів міжнародних розслідувань і судових процесів, однак уже сьогодні значна частина дослідників та інституцій визнає існування серйозних підстав для розгляду дій Російської Федерації в Україні як таких, що мають геноцидний характер.

Фінансування. Стаття публікується в рамках виконання гранту Президента України докторам наук (до 45 років включно) для проведення наукових досліджень і розробок (Розпорядження Президента України від 27.11.2025 року № 131/2025-рп) на тему: «Війна Росії проти України: геноцидні практики» (реєстраційний номер 2025.02/0022).

Джерела та література:

- Азаров, Д. С., Коваль, Д. О., Нуріджанян, Г. С., & Венгер, В. М. (2023). Війна Росії проти України як геноцид українського народу (переклад з англійської Дениса Азарова). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*, 11, 12–39. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2023.11.12-39>
- Беспєка, В. (2026). Російські пропагандистські наративи проти України: когнітивна структура та стратегічні функції (2014–2025 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 55, 195–205. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-195-205>

- Галів, М., Ільницький, В., Карпенко, О. (2024). Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022–2024). *Новітня доба*, 12, 75–96. <https://doi.org/10.33402/nd.2024-12-75-96>
- Галів, М., Карпенко, О. (2024). Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. Спецвипуск, 62–76. <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.5>
- Грицюк, В. & Лисенко, О. (2023). Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*, 2 (569), 5–33. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005>
- Ільницький, В. (2025). Організаційні, нормативні та концептуальні засади політики пам'яті України щодо сучасної російсько-української війни. *Вісь Європи*, 6, 197–214. <https://doi.org/10.69550/3041-1467.6.326258>
- Лисенко, О. Є. (2022). Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*, 7, 85–98. <https://doi.org/10.15407/visn2022.07.085>
- Лисенко, О., & Хойнацька, Л. (2026). Заручники свободи: українські військовополонені (2014–2024 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 55, 183–194. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-183-194>
- Masnenko, V., & Telvak, V. (2025). Reinterpreting the theoretical model and methodological tools of 'memory studies' in the context of the russian-ukrainian war. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*, 53, 180–190. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-53-180-190>
- Якубова, Л. Д. (2023). Рашизм: Звір з безодні. Київ: Академперіодика, 318 с.
- Accountability and avoiding impunity for serious violations of international humanitarian law. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Doc. 15689. 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31576/html>
- An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. New Lines Institute for Strategy and Policy, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. May 2022. 48 p. URL: <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/An-Independent-Legal-Analysis-of-the-Russian-Federations-Breaches-of-the-Genocide-Convention-in-Ukraine-and-the-Duty-to-Prevent-1-2.pdf>
- Belarus' collaboration with Russia in the systematic deportation of Ukraine's children. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 16 November 2023. 41 p. URL: <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/a5414357-e145-47de-90e3-f5625305e089>
- Bufacchi, V. (2023). War crimes in Ukraine: is Putin responsible? *Journal of Political Power*, 16(1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2022.2105495>
- Deportations and forcible transfers of Ukrainian children and other civilians to Russian Federation or to Ukrainian territories temporarily occupied: create conditions for their safe return, stop these crimes and punish the perpetrators. Report. Doc. 15748, 25 April 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31727/html>
- Farrenkopf, P., Poltavets, U., Howarth, C., Raymond, N., Poole, D. (2025). Russia's health workers complicit in abducting Ukraine's children. *The Lancet*, 406: 2921. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(25\)02388-8](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(25)02388-8)
- Forcible Transfer and Deportation of Ukrainian Children: Responses and Accountability Measures. 2024. 78 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU\(2024\)754442_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU(2024)754442_EN.pdf)
- Harsymiv, O., Marko, S., & Ryashko, O. (2024). Genocide in Ukraine: Problems of proof. *Visegrad Journal on Human Rights*, (1), 16–21.
- Humanitarian Research Lab. (n.d.) URL: <https://medicine.yale.edu/lab/khoshnood/>
- Ilnytskyi, V., Telvak, V. (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts' Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306344>
- Incitement to Genocide against Ukrainians in Russian and Belarusian Propaganda. iSANS. 9 June 2023. URL: <https://isans.org/human-rights/incitement-to-genocide-against-ukrainians-in-russian-and-belarusian-propaganda.html>
- Incitement to genocide against Ukrainians in Russian and Belarusian propaganda. Experience in documentation and systematization. Pilot report. May 2023. 52 p. https://isans.org/wp-content/uploads/2023/06/incitement-to-genocide_report_isans_may-2023_eng_fin.pdf

- Intentional, systematic, & widespread: Russia's program of coerced adoption and fostering of Ukraine's children. A conflict observatory report, 2024. 81 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/5444c3da-1285-489e-926a-b6d5cfb699a2>
- Ioffe, Y. (2022). The Right to Family Reunification of Children Seeking International Protection under the Convention on the Rights of the Child: Misplaced Reliance on Travaux? *International Journal of Refugee Law*, Volume 34, Issue 2, June, P. 215–240. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eeac034>
- Ioffe, Y. (2023). Forcibly Transferring Ukrainian Children to the Russian Federation: A Genocide? *Journal of Genocide Research*, 25(3–4), 315–351. <https://doi.org/10.1080/14623528.2023.2228085>
- Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Doc. 15998. 7 June 2024. URL: <https://rm.coe.int/committee-on-legal-affairs-and-human-rights-legal-and-human-rights-asp/1680b5d90b>
- Makarenkov, O. L. (2023). Verification of war crimes committed in Ukraine by instruments of international criminal law. *Law and society*, 1, 380–388
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/77/533. 18 October 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/77/533>
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/52/62. 15 March 2023. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/78/54. 19 October 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf>
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/79/549. 25 October 2024. URL: <https://docs.un.org/en/A/79/549>
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/58/679. 28 October 2025. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/58/67>
- Report on Violations and Abuses Related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation. OSCE Moscow Mechanism. 4 May 2023. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751_0.pdf
- Russia's systematic program for the re-education & adoption of Ukraine's children. A conflict observatory report. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 2023. 34 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/8c54abb4-3c6d-4b5c-be05-727f612afccc>
- Statement on Genocide in Ukraine. (2022). *Lemkin Institute for Genocide Prevention*. URL: <https://www.lemkininstitute.com/statements-new-page/statement-on-genocide-in-ukraine>
- Telvak, V., Ilnytskyi, V. (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeiskiy Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.27.281552>
- The Russian Federation's Escalating Commission of Genocide in Ukraine: A Legal Analysis. New Lines Institute for Strategy and Policy, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. 26 July 2023. 57 p. URL: <https://www.raoulwallenbergcentre.org/images/reports/2023-07-26-Genocide-Ukraine-Report.pdf>
- The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 1421 p.
- Ukraine's Stolen Children: Inside Russia's Network of Re-education and Militarization. A conflict observatory report, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 2024. 25 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/e6294def-3f80-4d71-9cc7-91f6af70a523>
- UN Commission of Inquiry on Ukraine finds continued systematic and widespread use of torture and indiscriminate attacks harming civilians. 2023. URL: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/09/un-commission-inquiry-ukraine-finds-continued-systematic-and-widespread-use?utm_source=chatgpt.com
- Updated Statement on Genocide in Ukraine. (2022). *Lemkin Institute for Genocide Prevention*. URL: <https://www.lemkininstitute.com/statements-new-page/updated-statement-on-genocide-in-ukraine>

References:

- Azarov, D. S., Koval, D. O., Nuridzhanian, G. S., & Venher, V. M. (2023). Russia's War Against Ukraine as a Genocide of the Ukrainian People (translated from English by Denis Azarov). *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 11, 12–39. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2023.11.12-39> [in Ukrainian].

-
- Bespeka, V.** (2026). Russian propaganda narratives against Ukraine: cognitive structure and strategic functions (2014–2025). *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University Series History*, 55, 195–205. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-195-205> [in Ukrainian].
- Haliv, M., Ilnytskyi, V., Karpenko, O.** (2024). The issue of Russian genocide against Ukrainians in the Ukrainian mass media (2022–2024). *Novitnia doba*, 12, 75–96. <https://doi.org/10.33402/nd.2024-12-75-96> [in Ukrainian].
- Haliv, M., Karpenko, O.** (2024). The abduction of Ukrainian children by Russian occupiers (2022–2024): based on materials from domestic mass media. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii. Spetsvypusk*, 62–76. <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.5> [in Ukrainian].
- Hrytsiuk, V. & Lysenko, O.** (2023). The war of the Russian Federation against Ukraine: military, international legal, geopolitical and economic dimensions. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2 (569), 5–33. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005> [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V.** (2025). Organizational, normative and conceptual principles of Ukraine's memory policy regarding the modern Russian-Ukrainian war. *Vis Yevropy*, 6, 197–214. <https://doi.org/10.69550/3041-1467.6.326258> [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V., Telvak, V., Talalai, Yu.** (2024). Modern Russian-Ukrainian war in the columns of "The British Army Review" (2022 – 2024). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii, Spetsvypusk*, 130–146. <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.12> [in Ukrainian].
- Lysenko, O. Ye.** (2022). Phenomenology of Russia's war against Ukraine as an object of humanitarian research (based on the materials of the report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on May 25, 2022). *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 7, 85–98. <https://doi.org/10.15407/vsn2022.07.085> [in Ukrainian].
- Lysenko, O., & Khoynatska, L.** (2026). Hostages of freedom: Ukrainian prisoners of war (2014–2024). *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University Series History*, 55, 183–194. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-183-194> [in Ukrainian].
- Masnenko, V., & Telvak, V.** (2025). Reinterpreting the theoretical model and methodological tools of 'memory studies' in the context of the russian-ukrainian war. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University Series History*, 53, 180–190. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-53-180-190> [in Ukrainian].
- Yakubova, L. D.** (2023). *Racism: The Beast from the Abyss*. Kyiv: Akademperiodyka, 318 s. [in Ukrainian].
- Accountability and avoiding impunity for serious violations of international humanitarian law. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Doc. 15689. 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31576/html> [In English].
- An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. New Lines Institute for Strategy and Policy, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. May 2022. 48 p. URL: <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/An-Independent-Legal-Analysis-of-the-Russian-Federations-Breaches-of-the-Genocide-Convention-in-Ukraine-and-the-Duty-to-Prevent-1-2.pdf> [In English].
- Belarus' collaboration with Russia in the systematic deportation of Ukraine's children. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 16 November 2023. 41 p. URL: <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/a5414357-e145-47de-90e3-f5625305e089> [In English].
- Bufacchi, V.** (2023). War crimes in Ukraine: is Putin responsible? *Journal of Political Power*, 16(1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2022.2105495> [In English].
- Deportations and forcible transfers of Ukrainian children and other civilians to Russian Federation or to Ukrainian territories temporarily occupied: create conditions for their safe return, stop these crimes and punish the perpetrators. Report. Doc. 15748, 25 April 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31727/html> [In English].
- Farrenkopf, P., Poltavets, U., Howarth, C., Raymond, N., Poole, D.** (2025). Russia's health workers complicit in abducting Ukraine's children. *The Lancet*, 406: 2921. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(25\)02388-8](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(25)02388-8) [In English].
- Forcible Transfer and Deportation of Ukrainian Children: Responses and Accountability Measures. 2024. 78 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU\(2024\)75444_2_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754442/EXPO_STU(2024)75444_2_EN.pdf) [In English].
- Harsymiv, O., Marko, S., & Ryashko, O.** (2024). Genocide in Ukraine: Problems of proof. *Visegrad Journal on Human Rights*, (1), 16–21. [In English].

- Humanitarian Research Lab. (n.d.) URL: <https://medicine.yale.edu/lab/khoshnood/> [In English].
- Ilnytskyi, V., Telvak, V.** (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts' Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306344> [In English].
- Incitement to Genocide against Ukrainians in Russian and Belarusian Propaganda. iSANS. 9 June 2023. URL: <https://isans.org/human-rights/incitement-to-genocide-against-ukrainians-in-russian-and-belarusian-propaganda.html> [In English].
- Incitement to genocide against Ukrainians in Russian and Belarusian propaganda. Experience in documentation and systematization. Pilot report. May 2023. 52 p. <https://isans.org/wp-content/uploads/2023/06/incitement-to-genocide-report-isans-may-2023-eng-fin.pdf> [In English].
- Intentional, systematic, & widespread: Russia's program of coerced adoption and fostering of Ukraine's children. A conflict observatory report, 2024. 81 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/5444c3da-1285-489e-926a-b6d5cfb699a2> [In English].
- Ioffe, Y.** (2022). The Right to Family Reunification of Children Seeking International Protection under the Convention on the Rights of the Child: Misplaced Reliance on Travaux? *International Journal of Refugee Law*, Volume 34, Issue 2, June, P. 215–240. <https://doi.org/10.1093/ijrl/eeac034> [In English].
- Ioffe, Y.** (2023). Forcibly Transferring Ukrainian Children to the Russian Federation: A Genocide? *Journal of Genocide Research*, 25(3–4), 315–351. <https://doi.org/10.1080/14623528.2023.2228085> [In English].
- Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Doc. 15998. 7 June 2024. URL: <https://rm.coe.int/committee-on-legal-affairs-and-human-rights-legal-and-human-rights-asp/1680b5d90b> [In English].
- Makarenkov, O. L.** (2023). Verification of war crimes committed in Ukraine by instruments of international criminal law. *Law and society*, 1, 380–388. [In English].
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/77/533. 18 October 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/77/533> [In English].
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/52/62. 15 March 2023. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf [In English].
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/78/54. 19 October 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf> [In English].
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/79/549. 25 October 2024. URL: <https://docs.un.org/en/A/79/549> [In English].
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/58/679. 28 October 2025. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/58/67> [In English].
- Report on Violations and Abuses Related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation. OSCE Moscow Mechanism. 4 May 2023. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751_0.pdf [In English].
- Russia's systematic program for the re-education & adoption of Ukraine's children. A conflict observatory report. Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 2023. 34 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/8c54abb4-3c6d-4b5c-be05-727f612afccc> [In English].
- Statement on Genocide in Ukraine. (2022). *Lemkin Institute for Genocide Prevention*. URL: <https://www.lemkininstitute.com/statements-new-page/statement-on-genocide-in-ukraine> [In English].
- Telvak, V., Ilnytskyi, V.** (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.27.281552> [In English].
- The Russian Federation's Escalating Commission of Genocide in Ukraine: A Legal Analysis. New Lines Institute for Strategy and Policy, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. 26 July 2023. 57 p. URL: <https://www.raoulwallenbergcentre.org/images/reports/2023-07-26-Genocide-Ukraine-Report.pdf> [In English].
- The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 1421 p. [In English].

-
- Ukraine's Stolen Children: Inside Russia's Network of Re-education and Militarization. A conflict observatory report, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health. 2024. 25 p. <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/e6294def-3f80-4d71-9cc7-91f6af70a523> [In English].
- UN Commission of Inquiry on Ukraine finds continued systematic and widespread use of torture and indiscriminate attacks harming civilians. 2023. URL: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/09/un-commission-inquiry-ukraine-finds-continued-systematic-and-widespread-use?utm_source=chatgpt.com [In English].
- Updated Statement on Genocide in Ukraine. (2022). *Lemkin Institute for Genocide Prevention*. URL: <https://www.lemkininstitute.com/statements-new-page/updated-statement-on-genocide-in-ukraine> [In English].

Надійшла до редакції / Received: 10.04.2026

Схвалено до друку / Accepted: 23.06.2026